

Božskí páni času – k'atunové stránky v Parížskom kódexe

JAKUB ŠPOTÁK

Katedra porovnávacej religionistiky FiF UK, Bratislava

Maya codices are excellent sources to study of Maya ritual, religious or practical life. In the case of Paris codex, even if it is the most destroyed codex of all Maya codices, we can find beautiful piece of art and skill. Especially on the first pages, which are called “k'atun pages”. In this place, sacred and profane is intertwined together, because it shown k'atun lords, gods and prophecies for the next 20 years, which had effect on real life of Mayas.

Key words: Mayas, lords of k'atun, Maya codices, hieroglyphic text

Mayské kódexy predstavujú bohatý zdroj informácií o mayskom rituálnom, náboženskom a praktickom, každodennom živote. Okrem týchto mayských kníh, nám ako zdroj vedomostí slúžia stély (napr. Podolská, Pallán, 2012), teda kamenné bloky s nápismi, keramika s bohatou ikonografiou a vyobrazenou mytológiou, alebo aj tzv. graffiti, napr. z mesta Tz'ibatnah (Kováč, 2011). Podobnú zložku tvoria aj nástenné maľby, ako napríklad v meste Bonampak, či San Bartolo (Urquizú, Hurst, 2011). Dochované mayské kódexy, teda Drážďanský, Madridský (tzv. Tro – Cortesianus) a Parížsky, datujeme do poklasického obdobia. Nie je však pochýb o tom, že tieto kódexy boli viackrát kopírované, pričom ich pôvod môžeme sledovať až do klasického obdobia. Kódexy boli vyrábané z podkôrových vlákien divého figovníka a natreté vápencovou hmotou, na ktorú následne boli nanesené farby. Tento materiál je v podmienkach južných a severných nížin extrémne ľahko zničiteľný. Preto šanca, že by sa dnes našiel ešte ďalší kódex, je skoro nulová. Ak existuje nejaká nádej, potom treba hľadať v prostredí niekoľkých tzv. suchých jaskýň, ktoré sa na nachádzajú na území Peténu a Yucatánu.

Niektoré kalendárne údaje z Madridského a Drážďanského kódexu môžeme jednoznačne zadatovať do

neskorej klasiky. To však nie je tak jednoznačné pri Parížskom kódexe. Na rozdiel od svojich dvoch „príbuzných“ (Drážďanský a Madridský kódex), neobsahuje Parížsky kódex konkrétne kalendárne údaje, teda Dlhý počet, alebo kalendárny kruh. Bez týchto údajov je veľmi zložitá určiť a ukotviť v čase údaje z tohto kódexu. Parížsky kódex je zároveň najkratším z troch dochovaných kódexov pričom jeho najväčšiu časť zaberajú práve tzv. *k'atunové stránky*.

Parížsky kódex fyzicky pozostáva z 11 spojených listov, ale je zrejme, že je to iba fragment z pôvodne rozsiahlejšieho kódexu. Text a ilustrácie sa nachádzajú na oboch stranách týchto listov. Číslovanie strán môže byť nasledovné¹ (Brickers, 2011: 12):

Zadná strana:

1 24 23 22 21 20 19 18 17 16 15 (14)
2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 (13)

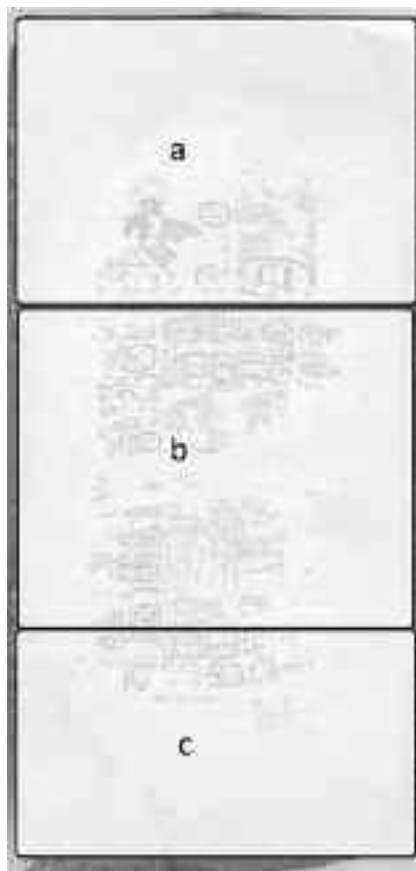
Predná strana:

Na stranách 2 – 12 (plus chýbajúca 13-ta a 14-ta strana) sa nachádzali teda tzv. *k'atunové strany*, ktoré sú predmetom tejto štúdie. Okrem nich sú na stranách 15 – 18 tzv. strany boha C, na stranách 19 – 20 tzv. strany nosičov rokov, strana 21 predstavuje

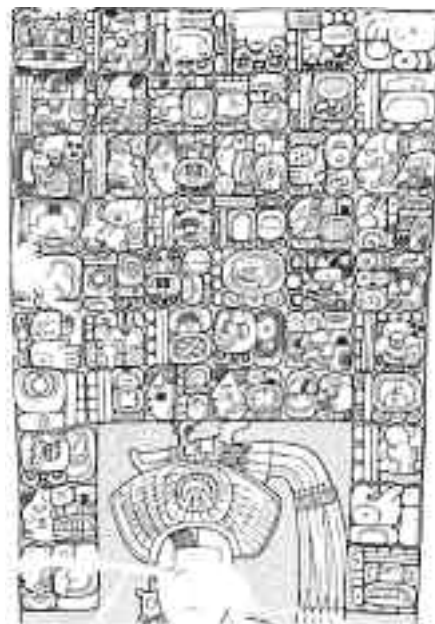
¹ V zátvorke sú čísla strán, ktoré fyzicky chýbajú, s najväčšou pravdepodobnosťou sa tam však nachádzali.

Obrázok 1 – Strana 2 Parížskeho kódexu, ktorý zobrazuje tzv. k'atunove časti (prekresba Jakub Špoták, podľa skenu Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 2 – Rozdelenie k'atunových stránok na tri sekcie (modifikované autorom, podľa Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 3 – Stéla 3 z mesta Piedras Negras. Posledné štyri glyfy hovoria o ukončení (tzutz-yi u-14-k'atun) 14 k'atunu dňa 6 Ajaw 13 Muwan (podľa Davida Stuarta).

stranu symbolov dní, strana 22 strany duchovného sveta a strany 23 – 24 predstavujú stránky súhvezdí (Love, 1994). Všetky k'atunové stránky sú si svojou štruktúrou podobné, priam identické. Rozdiely sú v aktéroch, teda bohoch, vo vyobrazených scénach a v hieroglyfickom texte, ktorého účel je síce rovnaký, ale líši sa v určitých detailoch (obr. 1).

Mayské kódexy bývajú pre prehľadnosť delené na rôzne sekcie po vertikálnych vrstvách, označované písmenami a, b, c, prípadne d.² K'atunové stránky môžeme rozdeliť na a – b – c (obr. 2). Časť a predstavuje sekciu, ktorú môžeme identifikovať ako *tunový* a *winalový* počet.³ Časť b predstavuje *k'atunový* počet, ktorý je hlavným prvkom týchto strán. V spodnej časti c sa nachádza „tabuľka“ s 18 glyfmi⁴ a pod nimi v tej istej sekcii postavy, ktoré sú od seba oddelené červenými koeficientami a symbolom *ajaw*. Avšak

podstatná časť tejto spodnej sekcie je nenávratne poškodená, pretože vlhkosť a zub času spôsobili zničenie primárne okrajových častí kódexu, teda sa zachovali najmä časti nachádzajúce sa v strede strán kódexu. Táto štúdia sa bude venovať iba časti b, ktorá sa venuje pánom k'atunov (obr. 2).

K'atun je časová perióda, ktorá sa približuje 20-tim slnečným rokom, pričom sa skladá zo 7 200 dní.⁵ V klasickom a poklasickom období bol k'atun súčasťou tzv. Dlhého počtu, ktorý bol využívaný na zaznamenávanie histórie. Bruce Love tvrdí, že tento Dlhý počet v poklasickom Yucatáne vymenený za k'atunový počet, teda za cyklus trinástich k'atunov. Historické udalosti boli potom zaznamenávané v k'atunových obdobiach a konkrétnejšie v tunových v rámci jedného k'atunu (Love, 1994: 17). Tieto časové obdo-

2 Napríklad Madrid 23a, Dráždany 3c, atď.

3 *Tun* predstavuje jeden 360 dňový rok a *uinal* (*winal*) predstavuje jeden 20 dňový mesiac.

4 Tri riadky po šiestich slpoch (3 x 6).

5 Resp. 20 tunov, 360 uinalov.

Obrázok 4 – Centrálna časť k'atunovej scény zo strany 2 Parížskeho kódexu (prekresba Jakub Špoták, podľa skenu Bibliothéque nationale de France).

ajaw pri ukončení takéhoto k'atunu sa určí číslo celého cyklu k'atunu. V klasickom období koeficienty k'atunu nasledovali za sebou kontinuálne.⁷ Napríklad na stéle 3 z mesta Piedras Negras je v texte ukázané ukončenie 14 k'atunu v deň 6 *Ajaw* 13 *Muwan*.⁸ (obr. 3). V prípade používania k'atunových cyklov miesto Dlhého počtu v poklasickom období, to sú práve koeficienty dňa *ajaw* pri ukončení periódy. Ak vezmeme do úvahy to, že kalendár tzolk'in je zložený z trinástich čísiel v kombinácii s 20 dňami,⁹ v tom prípade za jeden cyklus kalendára tzolk'in dostaneme maximálne 13 možných cyklov dňa *ajaw*.¹⁰ Avšak koeficienty nebudú postupne za sebou nasledovať od 1 po 13. Na základe pravidiel kalendárneho kruhu to bude v tomto tvare: 1 – 12 – 10 – 8 – 6 – 4 – 2 – 13 – 11 – 9 – 7 – 5 – 3 (Love, 1994: 17). Teda po ukončení k'atunu s dátumom tzolk'inu 1 *ajaw*, ďalší k'atun sa ukončí s dátumom tzolk'inu 12 *ajaw*. A týmto menom bude samotný k'atun aj nazvaný. (Obr. 3)

Prvých 12 strán je teda zasvätených tzv. k'atunovým pánom. Prvá strana je síce kompletne zničená, ale podľa jemných detailov môžeme predpokladať, že táto strana nebola súčasťou tzv. k'atunových strán. Až druhá strana nám ponúka obsiahlejšie informácie aj napriek podstatnej deštrukcii niektorých častí (obr. 1).

bia boli pomenované číslovkou a menom *Ajaw*. Teda napríklad K'atun 13 *Ajaw*. Vychádza to z jednoduchého systému mayaského kalendára, kde zakončenie každého k'atunu pripadá na určitý deň k a l e n d á r a Tzolk'in a kalendára Haab. V prípade tzolk'inu to je vždy deň s názvom *ajaw*.⁶ Na základe koeficientu dňa

Pomer zachovaných a zničených častí je približne 1:2. Sekcia a, teda *tun-winalové počty* sú zachované na 25%, pričom časť b približne na 50%. Okrem textu je tu vyobrazená aj scéna s účasťou dvoch bohov (obr. 4). Medzi týmito postavami sa nachádza na strane 2 fragment, ktorý predstavuje glyf *ajaw*, avšak iba s názvom jednej bodky nad ním. Keďže sa táto bodka zachovala na ľavej strane nad glyfom, môžeme s veľkou pravdepodobnosťou predpokladať, že tá istá bodka bude aj na pravej strane nad glyfom. Tým pádom by išlo o k'atun 2 *ajaw*. Podľa predstaveného postupu k'atunových názvov vyššie, môžeme predpokladať ďalší k'atun s označením 13 *ajaw*. Ten aj reálne je na ďalšej strane, teda strane 3. Vyobrazené sú tu skoro kompletne obe postavy spolu s vtáčikom, konkrétne kolibríkom. Nad ním vidíme symbol *ajaw* a po jeho pravej strane číslovku 13. Postupnosť k'atunov v Parížskom kódexe je teda nasledovná: 2 – 13 – 11 – 9 – 7 – 5 – 3 – 1 – 12 – 10 – 8 – (6 – 4). Bruce Love aj Harvey a Victoria Bricker súhlasia, že k'atuny 6 *ajaw* a 4 *ajaw* boli na stranách, ktoré sú však dnes zrejme nenávratne stratené (Love, 1994: 17; Brickers, 2011: 357). K'atunový cyklus teda predstavuje periódu trinástich k'atunov, to je približne 256 rokov¹¹ (Brickers, 2011: 357). Podľa Barreru a Morleyho by tieto k'atunové cykly mohli mať svoje miesto v rokoch 987 – 1244, alebo 1244 – 1500 (Barrera, Morley, 1949: Fig. 2).

K'atunová sekcia sa dá rozdeliť na tri časti. Hlavnou časťou je vyobrazenie slávnostnej scény, alebo rituálu. Nad ňou sa nachádza horizontálny hieroglyfický text a po ľavej strane scény sa nachádza vertikálny text, obom sa budem podrobne venovať nižšie. Ústredný element je teda ilustrácia, ktorá je plná informácií o rituáloch, tie sú však zložitejšie na interpretáciu. Je však jasné, že pán k'atunu stojí na ľavej strane, pričom drží hlavu boha K.¹² Boh K tu slúži ako „odznak vládnutia“. Jeho meno je K'awiil, veľmi rozšírený aj v klasickom období. Pri nohách pána k'atunu sa nachádzajú obetiny, pravdepodobne vo forme kukuričných platiek. Znamením k'atunu je vták, ktorý sa nachádza na každej scéne a nie vždy je rovnaký. Je vyobrazený pred pánom k'atunu. Na pravej strane scény sa nachádza druhé božstvo, to je však na viacerých stranách kompletne zmazané. Tam, kde sa dá vidieť, je vyobrazený ako sedí s prekríženými nohami na nebeskom páse, ktorý reprezentuje ne-

6 Ahau, resp. Ajaw sa da preložiť z mayčiny ako pán, panovník, kráľ.

7 Teda 1, 2, 3 ... 19, 0, 1, 2, 3, atď.

8 V poklasickom Yucatáne by tento k'atun niesol meno K'atun 6 *ajaw*.

9 Teda $13 \times 20 = 260$ dní.

10 Od 1 *ajaw* po 13 *ajaw*.

11 $13 \times 7200 \text{ dní} = 93\,600 \div 365,25 = 256,26$ rokov.

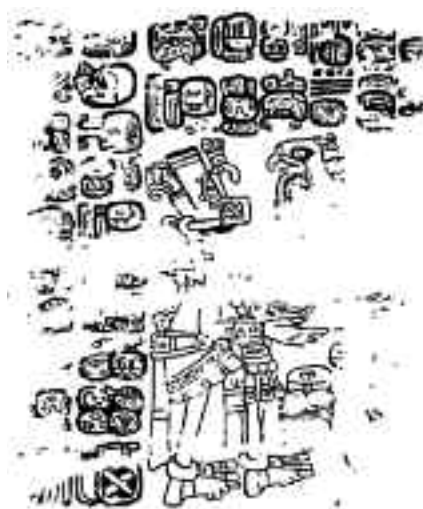
12 Boh K – označenie boha na základe Schellhasovho triedenia bohov.

beskú sféru (Špoták, 2011: 11-24). Medzi nebeským pásom a božstvom však môžeme vidieť kajmana, ktorý tu pôsobí vo forme výstelky trónu a prečnieva cez neho.

Ako som spomínal vyššie, každý z pánov k'atunu, teda božstvo naľavo, drží v rukách hlavu boha K. Ten slúži ako symbol autority, panovania. Rovnakú, ak nie väčšiu dôležitosť mal v klasickom období, kde je často vyobrazený na stélach a prekladoch. Panovníci na nich držia sošku boha, ktorého jedna noha je hadia. Tento symbol sa objavuje hlavne pri korunovácii panovníka, ako napríklad v meste Palenque (Love, 1994: 18) (obr. 5). Identifikácia pánov k'atunu, je však veľmi obtiažna. Menšiu pomocnú ruku nám podáva vertikálny text na ľavom boku strany. Ten je rozdelený na tri stĺpce, pričom ten najkrajnejší nie je skoro vôbec vidieť. Stredný a pravý však spolu tvoria jeden text¹³ (obr. 6). Bruce Love identifikuje glyf A1 ako *hel* (Love, 1994: 18), dnes však vieme, že sa číta ako *tz'ak ajaw* (Vail, Hernández, 2011: online). Zloženie glyfu je nasledovné – T168.T573b.T130¹⁴ (AJAW.TZ'AK.wa). Koreň slova TZ'AK sa dá preložiť ako „byť celý, kompletný“ (Stuart, 2011: 3). Love preberá interpretáciu tohto glyfu od Thompsona (1950: 160-162), pričom ho chápe vo význame „zmena“ alebo „nasledovník“ (Love, 1994: 19). Gabrielle Vail ponúka v databáze svojej webstránky *Maya Codices* (www.mayacodices.org) podobný preklad, ako „pán postupnosti/následnosti“. Tak isto, ako napríklad v Drážďanskom kódexe, na stranách 25 – 28 sa nachádza tento glyf, ktorý ohlasuje nastúpenie k moci rôznych božstiev. Napríklad *tz'ak-ni ajaw K'awiil* („K'awiil je ďalším panovníkom“). (obr. 7). V tomto texte patrí prvý riadok menu božstva, ktoré je vyobrazené na danej strane. Za ním nasleduje niekoľko ďalších mien božstiev, ktorým vždy predchádza *tz'ak ajaw*. Táto séria je vždy zakončená „dymiacim ak'balom“, teda glyfom T1064. Gabrielle Vail ho identifikuje ako možného K'awiila, avšak ten býva najčastejšie zobrazený pod glyfom T1020. Neprekladá ho ani Bruce Love, ale ponúka interpretáciu, že ide o značku znamenajúcu zakončenie série. Podľa Taubeho môže naozaj ísť o boha K, resp. symbolizovanie hlavy boha K, ktorú drží každý z k'atunových pánov (Love, 1994: 19 - 20).

1244, alebo 1244 – 1500 (Barrera, Morley, 1949: Fig. 2).

Obrázok 5 – Kráľ z mesta Palenque, Kan Bahlam II. drží na rukách sošku boha K'awiila (podľa Lindy Schele).

Obrázok 6 – Prvé tri riadky vertikálneho textu k'atunových scén. Prvý glyf vľavo je prečítaný ako *tz'ak ajaw* (Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 7 – Úryvok zo strany 25 Drážďanského kódexu. Vľavo hore je napísané *tz'ak ajaw K'awiil* (SLUB).

¹³ Pravidla mayského hieroglyfického textu – píše sa v stĺpcoch po dvoch. Zhora nadol, zľava do prava.

¹⁴ Je to tzv. Thompsonovo číslo. Sir Eric Thompson vytvoril katalóg glyfov a zosystematizoval ich pod numerickým označením. Predstavuje jednotný všeobecný systém afixov a logogramov, ktorý sa využíva aj v dnešnej epigrafii.

Obrázok 8 – K'atunový kruh z prameňa *Relacion de las Cosas de Yucatán* (Kováč, 2010).

Ku k'atunom sa vyjadruje aj Diego de Landa vo svojom *Relación de las Cosas de Yucatán*: „Indiáni nemali len svoj spôsob počítania rokov a mesiacov, ako už bolo povedané a opísané vyššie, ale mali aj určitý spôsob počítania vekov a svojich vecí podľa období, ktoré určovali po dvadsiatkach rokov, pričom počítali 13 dvadsiatok s jedným z dvadsiatich písmen, ktoré označovali dni, a nazývali ich *Ahau*; a to bez poriadku, zostupne, ako to znázorňuje nasledujúci kruh¹⁵“ (Kováč, 2010: 265). Landa hovorí o tom, že boli zapísané mená bez poriadku, čo bolo vysvetlené v tejto štúdii vyššie, teda zrejme mu nebol celkom jasný systém počítania týchto k'atunov. Ako sa dočítame v Landovi, k'atunove slávnosti boli pre Mayov naozaj dôležité, pretože ďalej hovorí: „... pretože týmito svojimi k'atunmi spôsobil všetky hlavné klamstvá, veštby a bludy, ktorými boli títo ľudia, okrem svojich vlastných trápení, bezo zvyšku balamutení. Takéto bolo učenie, ktorému najviac dôverovali, najviac si ho cenili a ktoré neovládali ani všetci kňazi“ (Kováč, 2010: 266). Z Landovho opisu je teda jasné, že obdobia jednotlivých k'atu-

nov mali svoje vlastné proroctvá a veštby, ktorými sa ľudia riadili. V horizontálnom texte sa podobné veštby nachádzajú a venovať sa im budem nižšie.

Problematická je analýza tretieho prvku v zobrazenej k'atunovej scéne. Ide o postavu, ktorá sedí na nebeskom páse a kajmanovi. Najjasnejšie je vyobrazená táto postava na strane 3, pričom na stranách 5, 6, 7, 11 iba čiastočne. Bruce Love na základe výpovede kňaza Andrésa de Avendaña y Loyolu, podľa ktorého k'atunové rituály potrebovali „idol“, kňaza a proroctvo, tvrdí, že táto postava nie je zobrazením boha, ale človeka, teda kňaza. Na trónoch v klasickom období, z miest ako Piedras Negras, alebo Naranjo, sedeli tiež ľudia (Love, 1994: 23-25). Je to však odvážne tvrdenie, aj na základe toho, že ide o postavy, ktoré sú vyobrazené na prevažne deštruovanej oblasti kódexu a teda je zložitejšie ich presnejšie identifikovať. A samozrejme, v kódexoch môžeme vidieť mnohé vyobrazenia postáv na nebeskom páse, ktoré jednoznačne predstavujú bohov (teda nie ľudí).¹⁶ Nebeský pás ako trón by v klasickom období reprezentoval symbol svätosti panovníka a božský atribút.

STRANA 2

Táto strana obsahuje proroctvá pre k'atun 2 *Ajau* (obr. 4). Pán k'atunu je síce skoro kompletný, avšak jeho identifikácia je zložitá. Božstvo na tróne je zničené úplne. Čiastočne je viditeľný vták, ktorého môžeme identifikovať ako *supa*. Vertikálny text nie je celkom zrozumiteľný, kvôli jeho pokročilej deštrukcii. Prvé tri riadky však postupne hovoria o nástupcoch pánov k'atunu. Bruce Love tvrdí, že tento vertikálny text nadobúda reálnu, historickú hodnotu (Love, 1994: 28). Horizontálny text však hovorí už priamo o predikciách a proroctvách. Tento text je viac zachovaný, pričom spomína následovné:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	b'alam	nah? Ha'ab'il	pet?-ta-ja	u-k'ak'	?-tun /ku	zničené	zničené	zničené
2	u-ah-kimi-la	wi-winik-ki	te'-b'a- tok'?	19 tun	ja - ko - ?	zničené	zničené	zničené

Obrázok 9 – Horizontálny text s proroctvami na strane 2 *Parížskeho kódexu* (prekresba Jakub Špoták, podľa skenu *Bibliothèque nationale de France*).

V texte sa spomína, že ide o rok jaguára (A1-B1) a nastane smrť pre ľudí (A2-B2). Text je následne nejasný.

STRANA 3

Na vyobrazenej scéne, ktorá je zároveň najviac zachovalá, sa nachádza božstvo kukurice *Hun Ixim*.¹⁷ Tak, ako ostatní bohovia, aj on podáva hlavu boha

¹⁵ Obrázok 8.

¹⁶ Napríklad strany 45-50 v *Drážďanskom kódexe*.

¹⁷ V Schellhasovom triedení je to Boh E.

K'awiila postave, ktorá sedí na nebeskom tróne. Medzi postavami sa nachádza kolibrík (Taube, 1987: 1). Na základe ikonografie ľavej postavy, konkrétne „koruny“, môžeme s istotou povedať, že ide o božstvo kururice. Prvý riadok vertikálneho textu však hovorí, že pánom sa stáva „obraz smrti“.¹⁸ Po ňom sa stáva

pánom Tok' te' b'a („Pazúrikový bojovník“). Tretím pánom je už známejší boh Kan¹⁹ Pawahtun (*Kan-pa-wah-tun*). Štvrtým pánom je neznámy boh, s doposiaľ nepreloženým menom. Proroctvo, teda horizontálny text nám opäť napovie viac:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	sak-pakal	lob'?' – nik	wi-winik-ki	12 - 17 Tun	ka-cha-ha'ab-li	mak-ha'ab-na	ah-cimi-la	zničené
2	?-wah-ha'	? – la	k'uch	?? Ha'ab'	ta-ak'ab'-li	yah - wi'il?	ka'-winik	zničené

Obrázok 10 – Centrálna časť strany 3 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 11 – Centrálna časť strany 4 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Proroctvo začína slovami „Biely štít, zlý vietor“ (A1-B1), množstvo jedla a pitia (A2), bude rok dažďa, rok korytnačky (E1-F1), v temnote beda jedlu (E2-F2) (Vail, Hernández, 2011: online). Ako teda môžeme vidieť, proroctvo pre tento k'atun je skôr pozitívne.

STRANA 4

Vyobrazené božstvo na ľavej strane môžeme identifikovať ako Pawahtuna kvôli jeho pokrývke hlavy.

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ah-kimi-la	k'uh	b'a?-kimil-le	16 Sak	6 pi?-tun	?	?	zničené
2	b'a?-kimil-le	wi-winik-ki	6 Ak'bal	11 Ajaw	ma - ja	ma-ak'ab'-si	wi-winik-ki	zničené

Text však nie je jednoznačný a ľahko identifikovateľný. Harvey a Victoria Bricker prišli so zaujímavou hypotézou, ktorá potvrdzuje dátum kalendárneho kruhu v tomto texte (viac pozri Brickers, 2011: 357-363).

Ten prezentuje hlavu K'awiila ako odznak moci postave na tróne, v tomto prípade skoro úplne erodovanej. Zaujímavosťou je vták, ktorý je antropomorfný, ²⁰ Vertikálny text hovorí o nástupe „boha“ na trón (*Tz'ak ajaw K'uh*²¹). Druhým bohom je K'awiil a tretím bohom je Pawahtun.^{22, 23} Horizontálny text, teda proroctvo hovorí nasledovne:

STRANA 5

Postava naľavo, teda pán k'atunu, môže byť identifikovaný buď ako boh Slnka, teda Ajaw K'in,²⁴ alebo ako boh Chaak (Vail, Hernández, 2011: online). Nasvedčujú tomu najmä sumčie fúzy vychádzajúce

¹⁸ V mayčine *cimil-b'ahil* (Vail, Hernández, 2011: online).

¹⁹ Štvrtý, alebo žltý.

²⁰ Možná reprezentácia Itzamnu, alebo boha Slnka.

²¹ *K'uh*, v preklade boh, je reprezentáciou boha s opičou hlavou, teda boha C.

²² *Tz'ak ajaw ho'-pa-wah-tun*.

²³ Vo vertikálnom texte sa autor zrejme pomýlil, keďže text originálne nedáva zmysel a vymenil niekoľko blokov textu (Poznamenala Gabrielle Vail).

²⁴ Resp. *K'inich Ajaw*.

z úst. Meno a jeho presná identifikácia je však stále zložitá. Vertikálny text hovorí v prvom riadku o nastúpení boha, ktorého meno je opäť veľmi problematické. Je však evidentné, že vrchná časť glyfu je v tvare „narodenia“, teda *siyaj*.²⁵ Druhým pánom

k'atunu je jednoznačne boh K'awiil. Tretím je nezvyčajný boh s menom *Hu-ma'ax*(?), zrejme druh opičieho boha. Horizontálny text, teda proroctvo, hovorí nasledovne:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	muk ha'ab	kim(il) ha'ab	yah ahaw ch'e'en	yah nik - ki	ma i ki	9 tun	ma'ax	zničené
2	muk ha'ab	yah ch'e'en yah kab	sak pakal ha'ab	u-ti-ya	3 chu-ka	yal-ya	yah - nal - ??	zničené

Obrázok 12 – Centrálna časť strany 5 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Podľa prekladu Gabrielle Vail je toto proroctvo veľmi nešťastné. Hovorí o pochovanom/ mŕtvom roku (A1-B1), nešťastie zemi, jaskyni, nešťastie pánovi jaskyne, nešťastie kvetu, rok bieleho štítu (B3-C3). (Obr. 12)

STRANA 6

V hlavnej scéne vľavo je vyobrazený božstvo Pa-

Obrázok 13 – Centrálna časť strany 6 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

wahtun ako pán k'atunu, s typickým symbolom slimacej ulity. Postava na tróne je opäť erodovaná a prakticky neidentifikovateľná. Vertikálny text v prvom riadku naozaj hovorí o nástupe *Pawahtuna* (*tz'ak ajaw Pa-wah-mak*), za ním nasleduje *Kanal Mo'*.²⁶ Horizontálny, prorocký text hovorí nasledovne:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ah-kimil	? Ajaw	tu - xu - na	? - kab	wi-i	k'a-yu	zničené	zničené
2	? - kab	k'ak	tok'-pakal	11 tun	nal-ix kab	k'in tun ha'ab-il?	zničené	zničené

Proroctvo pre tento k'atun tiež nie je pozitívne. Spomína sa smrť istého panovníka (A1-B1), spálená zem (A2-B2), vojna (C2) či sucho (F2). (Obr. 13)

STRANA 7

Božstvo na tejto strane pripomína hlavne boha K'awiila. Nie je však nezvyčajné, ak je pánom k'atunu K'awiil, ktorý drží svoju vlastnú hlavu. Treba myslieť na to, že ide o K'awiila ako božstvo a o K'awiilovu hlavu, ako symbol moci. Hieroglyfický text na tejto strane je opäť výrazne erodovaný, preto informácie sú iba fragmentárne a ťažko interpretovateľné. (Obr. 14)

STRANA 8

Táto strana je zaujímavá práve k'atunovým pánom. Božstvo je zobrazené s antropomorfným telom a zvieracou hlavou. Ide zrejme o supa *k'uch* a jeho meno sa nachádza aj v prvom riadku vertikálneho textu, ktorý hovorí o postupnosti k'atunových pánov. Podobné, ak nie to isté božstvo môžeme vidieť v Drážďanskom kódexe, napríklad na strane 38b. Medzi postavami tu je znovu vták s ľudskou (resp. božskou) tvárou, pravdepodobne reprezentujúci *Itzamnu*. Boh sediaci na tróne je kompletne zerodovaný. Druhým božstvom v postupnosti k'atunových pánov vo verti-

25 Podobne ako glyf mena kráľa *Siyaj Chan K'awiila*.

26 *Kan-nal-mo'* – v preklade „nebeský papagáj“.

Obrázok 14 – Centrálna časť strany 7 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 15 – Centrálna časť strany 8 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

kálnom texte je tzv. **Bolon Okte'**.²⁷ Toto božstvo je známe najmä v spojení s koncom k'atunov, alebo rôznych periód. Napríklad aj nedávny „koniec sveta“

21.12.2012, kde je hlavným protagonistom v texte z mesta Tortuguero (Špoták, 2012: 59). Proroctvo ukryté v horizontálnom texte hovorí nasledovne:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	hub'? Yax	tu (sak?) - kab'-ch'e'en	tu - tun - ni	nik - ki	k'a yax	K'awiil	zničené	zničené
2	6 ? Ajaw	3 tzak	k'a yax	Hun Ixim	19 tun-ni	Kimi - ??	zničené	zničené

Proroctvo hovorí o pánovi (ktorého meno je nepreložené), ako o porazenom v jeho zemi - jaskyni (môže znamenať mesto, alebo kraj). Nasledujúci text je zatiaľ nejasný. (Obr. 15)

STRANA 9

Božstvo k'atunu na tejto strane je identifikované na základe vertikálneho textu ako **Yax Keh Ajaw**. Gab-

riella Vail ho prekladá buď ako „Šesť je jeho tvár“, alebo „Prvý jelení boh“.²⁸ Božstvu na tróne ostala zachovaná iba pokrývka hlavy, z čoho je ťažko identifikovať konkrétneho boha. Druhým v nástupnosti k'atunových pánov je tzv. **Lajun Kisin**, božstvo podsvetia, resp. mŕtvych. Horizontálny text, teda proroctvo hovorí nasledovne:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	wi-i-ma	tze	Hun Ixim	Kimi-ha'ab-li	Aj Kimi	K'uh	zničené	zničené
2	Hun Ixim	ox chu-ka-ja	Kimi-ha'ab-li	12 tun-ni	Aj Kimi	K'awiil	zničené	zničené

Prorocký text začína informáciou o veľkom hlade (A1-B1), ktorý má dopad aj na boha kukurice, ktorý ja zajatý (B2 - C1), pričom je tým spôsobený „mŕtvy rok“ (D1). Zároveň je mŕtvy Boh C (E1-F1) a aj boh K, K'awiil (E2-F2). (Obr. 16)

STRANA 10

K'atunový pán na tejto strane je tiež ťažšie identifikovateľný. Zápis vo vertikálnom texte nám však prezrádza, že ide o boha s menom **Sip**. Ďalším pánom v tejto postupnosti je **Chak Chaak**, alebo teda červený Chaak, boh dažďa. Tretím je božstvo z predchádzajúcej strany, **Yax Keh Ajaw**. Štvrtý boh je zrejme jelen, **Keh**. Proroctvo v horizontálnom texte je nasledovné:

Obrázok 16 – Centrálna časť strany 9 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

²⁷ Tz'ak ajaw bolon ok te'.

²⁸ Tz'ak ajaw wak ajaw yi-chi wa, alebo Yax Keh Ajaw.

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ah-kimil	k'uh	zatmenie (Slnko)	zatmenie (Mesiac)	yah - winik	zničené	zničené	zničené
2	ah-kimil	Tz'ak ajaw	19 - 5 Tun	ah-kimi(l)-b'a-ko	i yu	ki - ?	zničené	zničené

Obrázok 17 – Centrálna časť strany 10 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Obrázok 18 – Centrálna časť strany 11 z Parížskeho kódexu (Bibliothèque nationale de France).

Proroctvo hovorí spočiatku o tom, že boh je mŕtvy (A1-B1), nasledované informáciou, že božstvo postupnosti (zrejme k'atunový pán) je mŕtvy (A2-B2). Nachádza sa tu aj zaujímavá informácia o zatmení Slnka a Mesiaca, čomu sa konkrétnejšie venujú Harvey a Victoria Brickerovci (Brickers, 2011). (Obr. 17)

STRANA 11

Pánom k'atunu na strane 11 je azda najznámejší mayský boh, Itzamna. Potvrďuje to aj vertikálny text so zoznamom pánov k'atunov. Boh sediaci na tróne je síce zčasti vidieť, avšak jeho identifikácia je zložitá. Jeho nástupcom je pravdepodobne Chaak, ktorého

glyf je tu vyobrazený v hlavovom variante (Vail, Hernández, 2011: online). Tretím vládcom, podobne ako na strane 5 bude opica pavúciak Ma'ax. Štvrtý pán nie je celkom jednoznačný, glyf sa dá prečítať ako „4 muž“ (*kan xib*), alebo „Nebeský muž/človek“. Druhé možné čítanie je Na'ak Ka'an, teda „Dvíhajúce sa nebesia“. Medzi postavami sa nachádza neobvyčajný vták, ktorý by podľa Karla Taubeho mohol byť Hlavné vtáčie božstvo,²⁹ alebo Vukub Caqix. Už na prvý pohľad to nie je len obyčajný vták; od iných ho odlišujú hlavne jeho ozdoby (Taube 1987: 4-5). Prorocký text na tejto strane je nasledovný:

	A	B	C	D	E	F	G	H
1	ah-kimil	Tz'ak ajaw	ah-kimi-la	yax-e-te'	ah-kimi-li	tz'ak ajaw	zničené	zničené
2	ah-kimil	Hun Ixim	yah ha'abil	19 - 9 Tun	Te'e	nal tze ch'e'en	zničené	zničené

Na začiatku proroctvo hovorí o mŕtvom pánovi k'atunu, božstvo kukurice je mŕtve (A1-B2), strom ceiba je mŕtvy (C1-D1), nešťastie postihne rok (C2). (Obr. 18)

Je evidentné, že k'atunové rituály zohrávali dôležitú úlohu v civilnom, náboženskom aj politickom živote. Na základe koloniálnych prameňov, ako je *Chilam Balam* z Chumayelu, alebo Landov *Relación de las Cosas de Yucatán*, boli tieto k'atunové oslavy a hlavne proroctvá, veľmi dôležité. Môžeme priam s istotou

tvrdiť, že k'atunové oslavy, zapísané v Parížskom kódexe, sa reálne oslavovali v poklasickom meste Maya-pán. Na stéle 1 z tohto mesta je vyobrazená scéna oslavy k'atunu, ktorá je takmer identická so scénou z Parížskeho kódexu (obr. 19).

Napriek rozsiahlemu zničeniu povrchu Parížskeho kódexu, ktorý neumožňuje prečítať veľkú časť textu, je prečítanie a preloženie zachovaných častí veľmi dôležité. Aj vďaka mayológom ako Bruce Love, Harvey a Victorii Bricker, či Gabrielle Vail,³⁰ dnes

29 Tzv. „PBD – Principal Bird Deity“.

30 Väčšina preloženého hieroglyfického textu pochádza z databázy Gabrielle Vail.

vieme prečítať podstatnú časť týchto strán. Avšak zistiť bližší preklad a význam je stále mimoriadne zložitá a nepochybne si to vyžaduje ešte ďalšie komparačné štúdium.

Obrázok 19 – Stéla 1 z mesta Mayapán, ktorá zobrazuje oslavu K'atunu 10 Ajaw (podľa Lindy Schele).

POUŽITÁ LITERATÚRA:

- Barrera, V., Morley, S. (1949). *The Maya Chronicles*, Contribution to American Anthropology and History, no. 49. Publication 585. Carnegie Institution of Washington: Washington D.C.
- Bricker, H., Bricker, V. (2011). *Astronomy in Maya codices*. *Memoirs of the American Philosophical Society*, volume 265, Philadelphia: American Philosophical Society.
- Kováč, M. (2010). *Správa o veciach na Yucatáne, ktorú napísal brat Diego de Landa z rádu sv. Františka roku Pána 1566*. Bratislava: SAHI.
- Kováč, M. (2011). Bohovia, smiech a pamäť – mayské neoficiálne umenie z mesta Tz'ibatnah. In: *Axis Mundi* 6 (2): 3-10.
- Love, B. (1994). *The Paris Codex: Handbook for a Maya priest*. Austin: University of Texas Press.
- Podolinská, T. Pallán G. C. (2012): Capitulo V. Documentación de los monumentos de Uaxactún. In: M. Kováč, E. L. Arredondo (eds). *Nuevas Excavaciones en Uaxactún. IV, Temporada 2012*, Ciudad de Guatemala, (s. 137-200).
- Stuart, D. (2011). Some Working Notes on the Text of Tikal Stela 31. *MesoWeb*: www.mesoWeb.com/stuart/notes/tikal.pdf.
- Špoták, J. (2011). Nebesia v mayskom umení: astronomické vlastnosti ikonografického elementu „nebeský pás“. In: *Axis Mundi* 6(2): 11-24.
- Špoták, J. (2012). Koniec sveta a mayské kalendárne záznamy. In: *Historická revue* XXIII (8): 59-64.
- Taube, K. (1987). A Representation of the Principal Bird Deity in the Paris Codex. In: *Research Reports on Ancient Maya Writing* 6.
- Thompson, J. E. S. (1950). *Maya Hieroglyphic Writing: An Introduction*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Thompson, J. E. S. (1962). *A Catalog of Maya Hieroglyphs*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Urquizú, M., Hurst, H. (2011). The Murals of San Bartolo: A Window into the Art and Cosmology of Precolumbian Man. In: *PARI Journal* 12(2): 8-13.
- Vail, G., Hernández, Ch. (2005 – 2011). *The Maya Codices Database*. Verzia 2.0 a 3.0. Dostupné na: www.mayacodices.org.